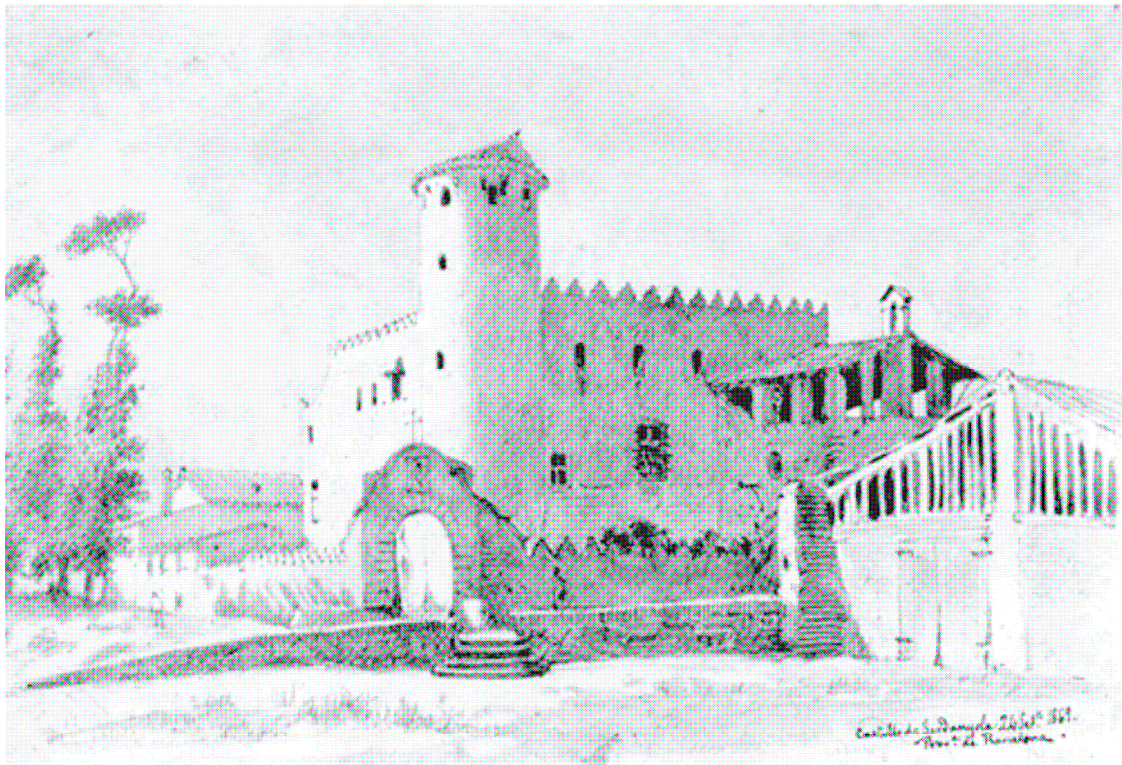

SANT MARÇAL: DE CASTELL A TORRE D'ESTIUIG

El meu llibre de Cerdanyola

EDUCACIÓ PRIMÀRIA

Dossier mestres

St. Marçal: de castell a l'edat mitjana a torre d'estiueig al segle XX

Introducció

L'època medieval constitueix el període en què Cerdanyola apareix documentada amb aquest nom per primer cop. És, doncs, l'època de formació de Cerdanyola com a comunitat amb uns trets específics que la diferencien i, a l'hora, la vinculen a altres poblacions de la Catalunya Vella.

Durant l'edat mitjana, Cerdanyola estava sota la jurisdicció del castell de Sant Marçal i el terme estava dividit en dues parròquies: la de Sant Martí de Cerdanyola i la de Sant Iscle de les Feixes. Les esglésies eren el lloc de trobada dels habitants del terme i la parròquia la base del comú, format pels caps de família pagesa i que tenia com a objectiu defensar els seus interessos davant dels senyors feudals.

El castell de Sant Marçal és una fortalesa medieval documentada al segle XI; el seu nom el pren de la capella adossada a l'edifici principal i que està dedicada a Sant Marçal i documentada fins i tot abans. El castell és un bon exemple del que ha estat la història de Cerdanyola des de l'edat mitjana fins avui: de fortalesa (època medieval) i explotació agrícola (època moderna) a torre d'estiueig (segle XIX-XX) i restaurant i instal·lació esportiva (segle XX-XXI).

El paisatge que envolta el castell i que ha de viure grans transformacions permet descobrir el paper estratègic i de control de la població que els castells exercien durant l'edat mitjana sobre els seus dominis i feudataris.

La visita al castell ens permet apropar-nos i entendre l'època i l'arquitectura militar en època medieval. El castell és un element motivador que forma part del patrimoni local i que, per tant, ajuda a comprendre la història d'una població.

1. Objectius

- Reconèixer i valorar el patrimoni històric de Cerdanyola.
- Utilitzar i aplicar nocions relacionades amb el passat i el present.
- Apropar-se a la història i l'arquitectura medieval.
- Conèixer l'època de formació i configuració del terme de Cerdanyola.
- Descobrir les formes i relacions de poder en època medieval.
- Proporcionar elements per comprendre l'evolució històrica i arquitectònica de l'edifici.
- Complir les normes relacionades amb el respecte a si mateix.
- Complir les normes relacionades amb els valors de respecte a l'entorn.

2. Descripció de l'activitat

L'activitat consta de tres parts: **treball previ, visita al castell i treball posterior** i s'organitza al voltant del castell de Sant Marçal.

Treball previ Es tracta de treballar a l'aula, uns dies abans de la realització de l'itinerari, els continguts de les pàgines 1a a 9 del dossier de l'alumnat.

Visita L'activitat està concebuda per fer-la amb **un sol grup classe** i té una **durada aprox. d'1 h.** (sense comptar l'anada i tornada).

Compren un recorregut per l'entorn del castell i la visita a la capella de Sant Marçal.

Durant l'activitat es treballen els continguts de les pàgines 10 i 11 del dossier de l'alumnat.

Treball posterior Es proposa treballar alguns aspectes concrets de la societat medieval: la cavalleria, l'alimentació i formes de menjar a l'època medieval a les pàgines 12 i 13 del dossier de l'alumnat.

El castell de Sant Marçal

De castell medieval a torre d'estiueig

TREBALL PREVI

En aquest dossier treballareu l'origen i l'evolució d'un dels edificis més singulars de la nostra localitat, el castell de Sant Marçal.

Per començar veurem si sabeu algunes coses bàsiques:

- A quina època històrica es construeix el castell de Sant Marçal?
- En aquella època, quines d'aquestes funcions creus que tenia el castell de Sant Marçal?

Defensar el territori, oferir hospedatge als pelegrins, oferir visites turístiques, controlar la població que vivia al voltant?

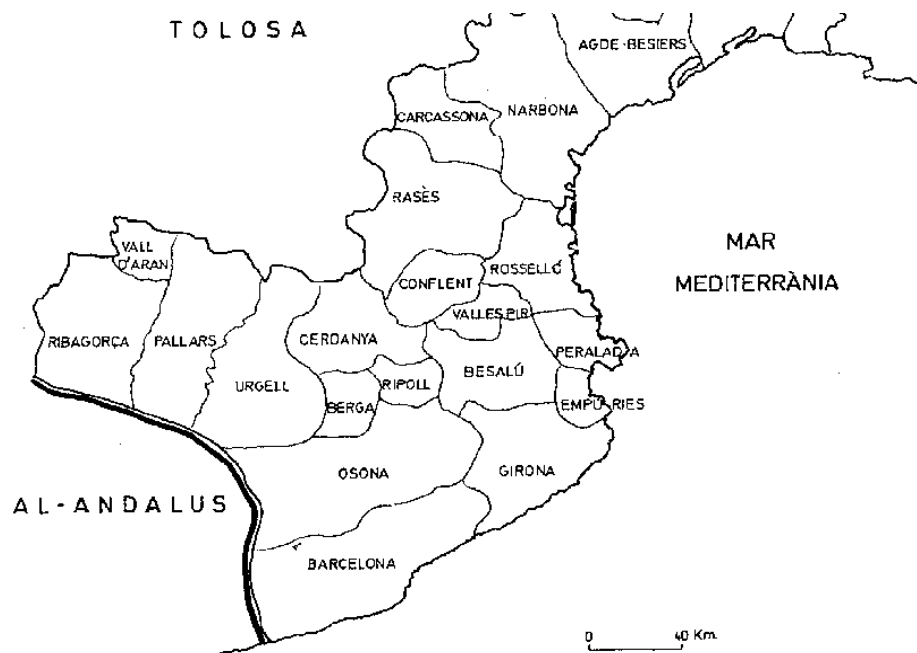
LA SOCIETAT FEUDAL

Completa les frases amb les paraules que tens a continuació: (només les pots utilitzar 1 vegada)

bisbes, comtats, comtes, feu, frontera, fidelitat, artesans, vassalls

- Als inicis de l'edat mitjana les terres que avui anomenem Catalunya eren una zona de **frontera**
- En aquella època el territori estava dividit en **comtats**

Observa el mapa.

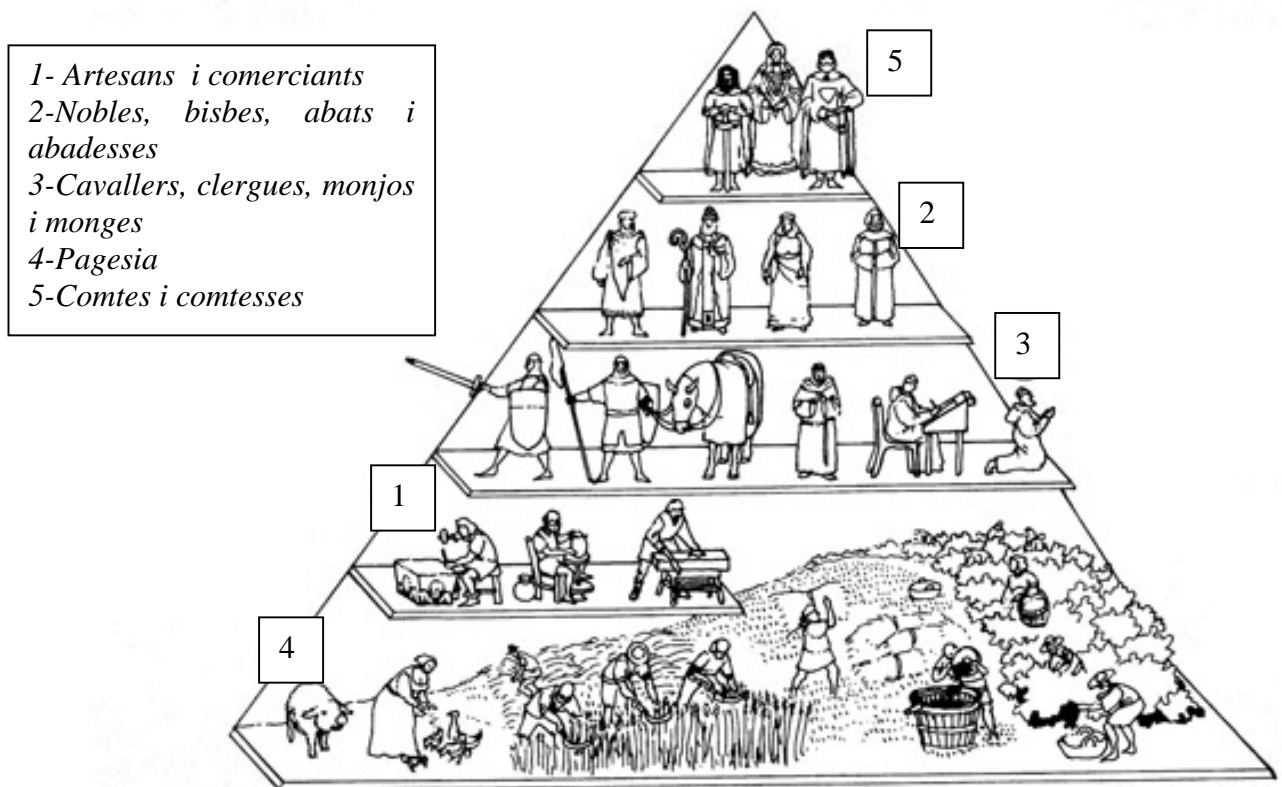

A quin comtat estava el territori de Cerdanyola? **al comtat de Barcelona**

- Tots aquests territoris estaven controlats pels nobles, eren els senyors feudals. Aquests podien ser laics, els anomenaven *bellatores*,* perquè eren els que havien de lluitar. Podien ser: **comtes**, vescomtes, etc. També hi havia senyors feudals **eclesiàstics**, *oratores*, que s'ocupaven de resar. Podien ser: abats, **bisbes**, arquebisbes etc. Els més poderosos tenien **vassalls**, aquests havien de fer un jurament de **fidelitat** al seu senyor i a canvi rebien un territori en **feu**. Per això parlem de **feudalisme o sistema feudal a l'edat mitjana**. També hi havia persones d'origen noble, però que no eren tan poderosos, eren els cavallers i alguns clergues.
- Els que no eren nobles, la immensa majoria de la població, havien de treballar, per això els deien *laboratores*. Si vivien al camp eren els pagesos, si vivien a la ciutat eren **artesans** i comerciants.

Aquest dibuix representa la societat feudal, en forma de piràmide, amb moltes persones a la base i molt poques al vèrtex.

Relaciona cadascun dels grups socials amb el lloc que ocupa a la piràmide.

Il·lustració: El naixement i la consolidació d'una nació. L'època medieval. Quadern didàctic del Museu d'Història de Catalunya.

Segons l'església catòlica cada persona ocupava un lloc en la societat. Si havies nascut en una família noble podies ser abat o bisbe, comte o comtessa, cavaller, etc. en canvi si havies nascut en una família que no era noble, havies de treballar per al teu senyor. Segons l'església Déu volia que això fos així.

* Bellatores ve del llatí, bellum-i significava la guerra

Els castells i els que hi viuen

Completa les frases amb les paraules següents:

collita, estratègics, monestirs, llinatge, controlli, senyors feudals, monestir de Sant Cugat, castells, residències.

- Per tal d' explotar econòmicament i defensar el territori conquerit a Al- Andalus, entre els segles X i XI, els senyors feudals laics es van fer construir **castells**, que generalment es situaven en llocs **estratègics**.
- Els comtes els encomanem a un **llinatge**, família de la noblesa, perquè defensi, **controlli** i administri la terra i les persones que viuen al seu terme. La cavalleria és fonamental per mantenir aquesta organització , molts nobles són cavallers .
- Així les terres, els masos i les persones d'aquests territoris van passar a dependre del poder dels **senyors feudals**.
- Dependre volia dir entre d'altres coses, que la majoria de les persones que vivien al voltant del castell havien de lliurar una part de la seva **collita** al senyor feudal, és a dir pagar un cens.
- Durant bona part de l'època medieval, els castells es van convertir en el centre des d'on els nobles van estendre el seu poder i la seva força.
- A més dels castells en aquesta època els eclesiàstics també van construir **monestirs**, que posseïen drets sobre les terres i les persones.
- En una localitat propera a la teva hi ha un que va tenir molt poder sobre el territori de Cerdanyola a l'edat mitjana. Quin és? **monestir de Sant Cugat**.
- Amb el temps, els castells van perdent les seves atribucions militars i cada cop més es van anar transformant en **residències** senyorials.

- *Assenyala amb una creu les persones que creus que vivien al castell amb la família noble que n'era la propietària.*

pagesia
cavallers X

servents X
comerciants

soldats X
clergues

Els **castells** són edificis molt característics i que tothom reconeix. La majoria van ser construïts a l'edat mitjana i segons les funcions per les quals es van edificar estaven en un lloc o altre i el seu aspecte era diferent. La majoria de castells, però, tenien uns elements comuns:

***fossat**, torre, **merlet**, **contrafort**, pont llevadís, pati d'armes, muralla.*

Busca al diccionari i escriu el significat de:

Fossat: _____

_____

_____

Merlet: _____

_____

_____

Contrafort: _____

_____

_____

Col·loca en aquesta fotografia els elements comuns que trobis.

Castell de Sádaba (Saragossa) a artegúias.com

La història del castell de Sant Marçal

La història del castell és llarga i complicada, al llarg dels segles es manté la disputa sobre **la possessió dels drets sobre les terres i les persones que hi viuen**. Els protagonistes de la disputa són els diferents poders feudals: l'església, els senyors i la Corona.

PERSONATGES IL·LUSTRES QUE INTERVENEN EN LA HISTÒRIA DEL CASTELL

Llegeix atentament el text que hi ha després d'aquest exercici i relaciona amb línies de colors diferents les dues columnes.

	Jaume I (1213-1276)	Va comprar la capella de Sant Marçal al monestir de Sant Cugat.
	Berenguer Ramon I (1017-1035)	Va crear la senyoria de Montcada, va fer donació als senyors de Montcada de la senyoria de Sant Marçal
	Pere III (1240-1285)	Va aprovar la venda de Guillem de Montcada a la família Plegamans-Marimon el 1236
	Ramon Berenguer IV (1113-1162)	Va reclamar els drets de la corona sobre la jurisdicció de Sant Marçal.

Dades que coneixem:

El castell existeix com a mínim des del segle XI. La primera vegada que trobem notícies d'ell és el **1042**, d'aquest any és el primer document en el que apareix el nom de Sant Marçal i fa referència a la capella de Sant Marçal que hauria donat nom al castell. Sabem que uns anys abans (a començaments del segle XI) la capella era propietat del **monestir de Sant Cugat** que la va vendre al comte de Barcelona, **Berenguer Ramon I** per tal d'obtenir diners per construir el claustre del monestir.

1135 Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, crea la senyoria de Montcada, una important família de senyors feudals. Dins la senyoria hi havia entre d'altres la senyoria de Sant Marçal que incloïa la parròquia de Sant Martí i la de Sant Iscle de les Feixes **amb els seus drets, termes i homes** que l'habitaven.

Comencen els conflictes entre els senyors feudals laics i eclesiàstics

1194 Guillem Ramon de Montcada assassina l'arquebisbe de Tarragona, com a penitència se l'imposa, entre altres moltes coses, anar a fer la guerra a Terra Santa.

1223 Com que no va complir aquesta part del càstig, per tal de compensar-ho, va decidir deixar en testament la senyoria de Sant Marçal (castell, i drets sobre les terres i els pagesos) a l'**arquebisbe de Tarragona**.

1225 Les coses es compliquen quan el seu fill **Guillem de Montcada** prescindit de la voluntat del pare que havia mort l'any anterior, la va vendre a la **família Plegamans-Marimon**. Aquesta venda fou aprovada pel rei Jaume I el **1236**.

Conflictes entre l'arquebisbat de Tarragona i els Marimon

La família Plegamans-Marimon i l'arquebisbat de Tarragona es disputen la possessió de Sant Marçal. El Papa, decideix que el prior del monestir de Santes Creus fes de jutge en aquest conflicte, el prior va decidir, el **1240**, que la possessió fos dividida entre els dos.

1311 L'**arquebisbat de Tarragona** va vendre la seva part (els drets sobre la meitat del terme de Cerdanyola) al **monestir de Sant Cugat**. L'abat de Sant Cugat el va cedir en feu a Ramon Marimon que a canvi va retre homenatge a l'abat del monestir, així es va convertir en el seu vassall.

1542 El **monestir de Sant Cugat** va vendre a **Bernat Joan de Marimon** tots els drets que tenia sobre la senyoria de Sant Marçal. Podria semblar que les disputes entre poders feudals s'havien acabat, però no, encara quedaven :

Els conflictes entre la corona i els senyors de Sant Marçal van durar quatre segles.

1372 El rei Pere III reclama la jurisdicció sobre el territori. Durant anys, la corona va intentar disposar d'algun poder sobre el terme de Cerdanyola. Van ser moltes les accions realitzades per la Corona i els comuns per obtenir el canvi de jurisdicció, però no ho van aconseguir, ja que la Corona havia perdut els seus drets des del moment (1135) en què Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona va fer la donació als senyors de Montcada. No obstant els Marimon van rebre de la corona el títol de Marquesos de Cerdanyola l'any **1690**.

El **1784** es va resoldre definitivament el plet, ja que es va reconèixer la jurisdicció exclusiva del senyor del castell. A partir d'aquell moment els Marimon van poder exercir, sense més conflictes la jurisdicció del terme de Cerdanyola, fins el segle XIX.

1841 El títol del marquesat de Cerdanyola va passar per via matrimonial a la família Arróspide (casament de M. Dolors de Marimon amb Josep M. d'Arróspide) i més tard (1895) la propietat va passar per matrimoni a mans de la família Trenor que va encarregar a l'arquitecte Gaietà Buigas la transformació de l'antic castell medieval en una torre d'estiueig, tal i com és ara.

2005 Van començar les visites escolars al castell.

Posa una creu al costat dels diferents propietaris de Sant Marçal al llarg del temps:

- Monestir de Santes Creus
- Arquebisbat de Barcelona
- Monestir de Sant Cugat**
- Família Plegamans-Marimon**
- Jaume I
- Arquebisbat de Tarragona**
- Senyors de Montcada** (Guillem Ramon de Montcada, Guillem de Montcada)
- Comtes de Barcelona** (Berenguer Ramon I, Berenguer Ramon IV)

A quin grup social pertanyien? a la noblesa

Assenyala amb una creu la raó per la qual els diferents poders feudals es disputen la senyoria de Sant Marçal?

- Perquè viure al castell era molt agradable.
- Perquè els donava molt prestigi social.
- Perquè podien controlar el territori i els seus habitants.**

Els senyors del castell i els habitants de Cerdanyola

A l'edat mitjana el terme de Cerdanyola estava dividit en dues parròquies que estaven sota la jurisdicció* del castell de Sant Marçal.

La majoria de les persones que vivien a Cerdanyola es dedicaven a l'agricultura i vivien en masos i cases de pagès, algunes de les quals passat el temps es van convertir en masies.

Els habitants de Cerdanyola, per defensar els seus interessos davant dels senyors del castell es van organitzar en **comuns**, un per parròquia i van intentar, sense èxit, deslliurar-se de la jurisdicció del senyor i acollir-se a la de la corona, menys dura. Fins i tot durant la **guerra de remença** van arribar a cremar el castell.

Tot i aquests conflictes, els Marimon no van ser sempre uns mals senyors: van donar diners per a la construcció de l'església Vella de Sant Martí (1594-1620) i, més tard, per fer la nova (1906-1909), la del centre.

---

* La jurisdicció és el poder legal, el poder d'exercir una autoritat judicial, administrativa, civil i criminal sobre un territori i els seus habitants.

Els escuts

La majoria d'escuts de les ciutats i pobles actuals tenen el seu origen en l'edat mitjana o, els elements que els componen, es remunten a aquella època.

- Busca i escriu el significat de la paraula escut.

Escut: _____

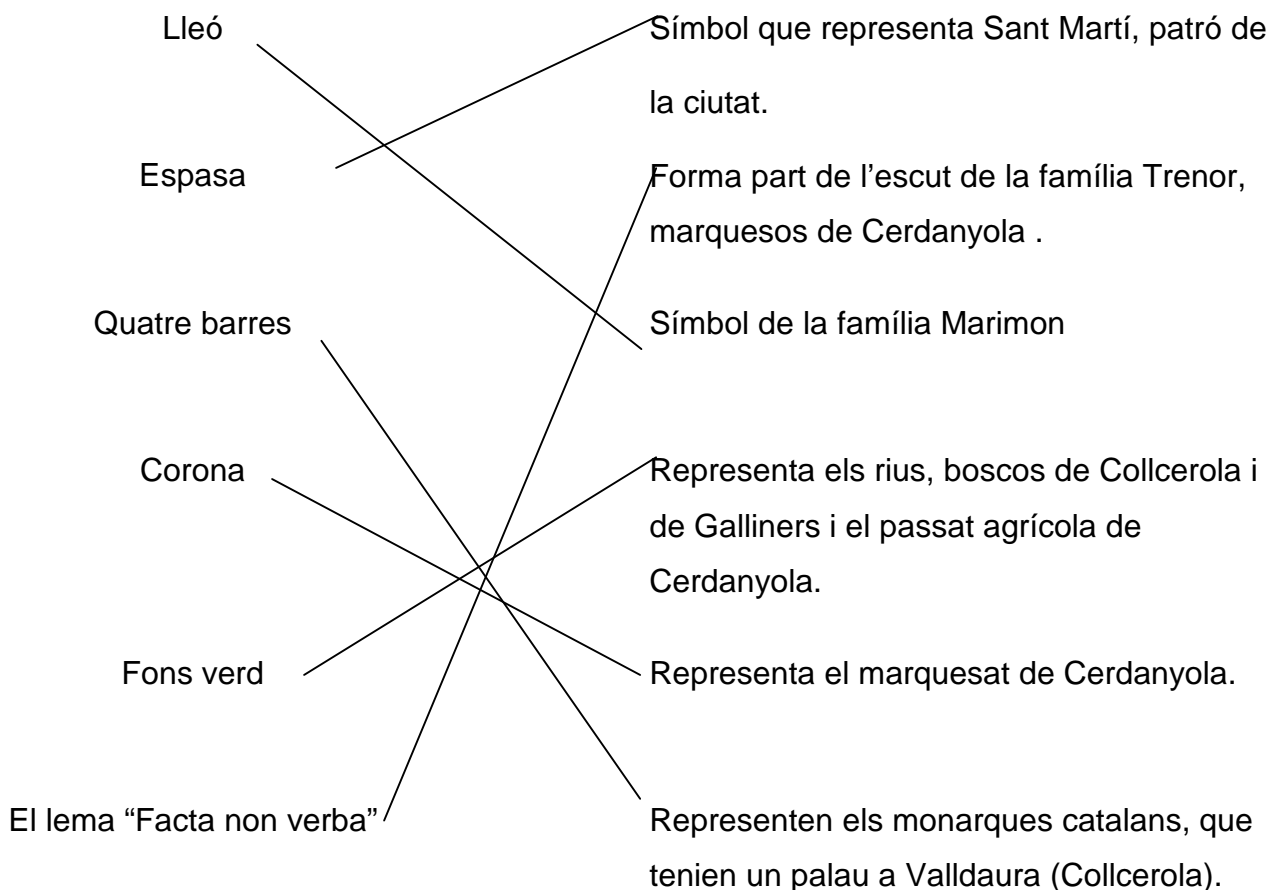

L'escut de Cerdanyola

- L'escut de Cerdanyola es va crear l'any 1986, però alguns dels elements que el componen tenen el seu origen a l'edat mitjana i estan relacionats amb el castell de Sant Marçal.

Relaciona els elements de les dues columnes amb línies de colors diferents:

Localització del castell

- En el mapa de Cerdanyola hi ha tres punts assenyalats. Dos són les esglésies de Cerdanyola, la de Sant Iscle i la de Sant Martí, i el tercer correspon al castell de Sant Marçal. Intenta col·locar-los a lloc.

Quins dels següents elements creus que no hi havia en època medieval? Marca'ls amb una creu

carretera x
església romànica
bosc
riera de Sant Cugat

fruiter
masies x
polígon industrial x
església Vella

cases de pagès
camp de conreu
nucli urbà x
aeroport x

- Ara omple el següent text amb algunes de les paraules que t'han sobrat.

El paisatge que envoltava el castell era molt diferent de com el veiem ara. Petits **bosc** de roures i alzines omplien l'espai. Entre els arbres s'aixecaven les **cases de pagès** envoltades pels seus **camp de conreu** i algun arbre **fruiter** marcant el límit entre els camps. Al fons a la muntanya la primera **església romànica**.

DURANT LA VISITA

El castell

- *El castell de Sant Marçal, malgrat no ho sembli, està situat sobre una petita elevació que té una bona visibilitat sobre l'entorn. Assenyala la raó per la qual es va construir en aquest lloc.*

Control sobre el territori i els que hi viuen *Control sobre les entrades naturals al Vallès*

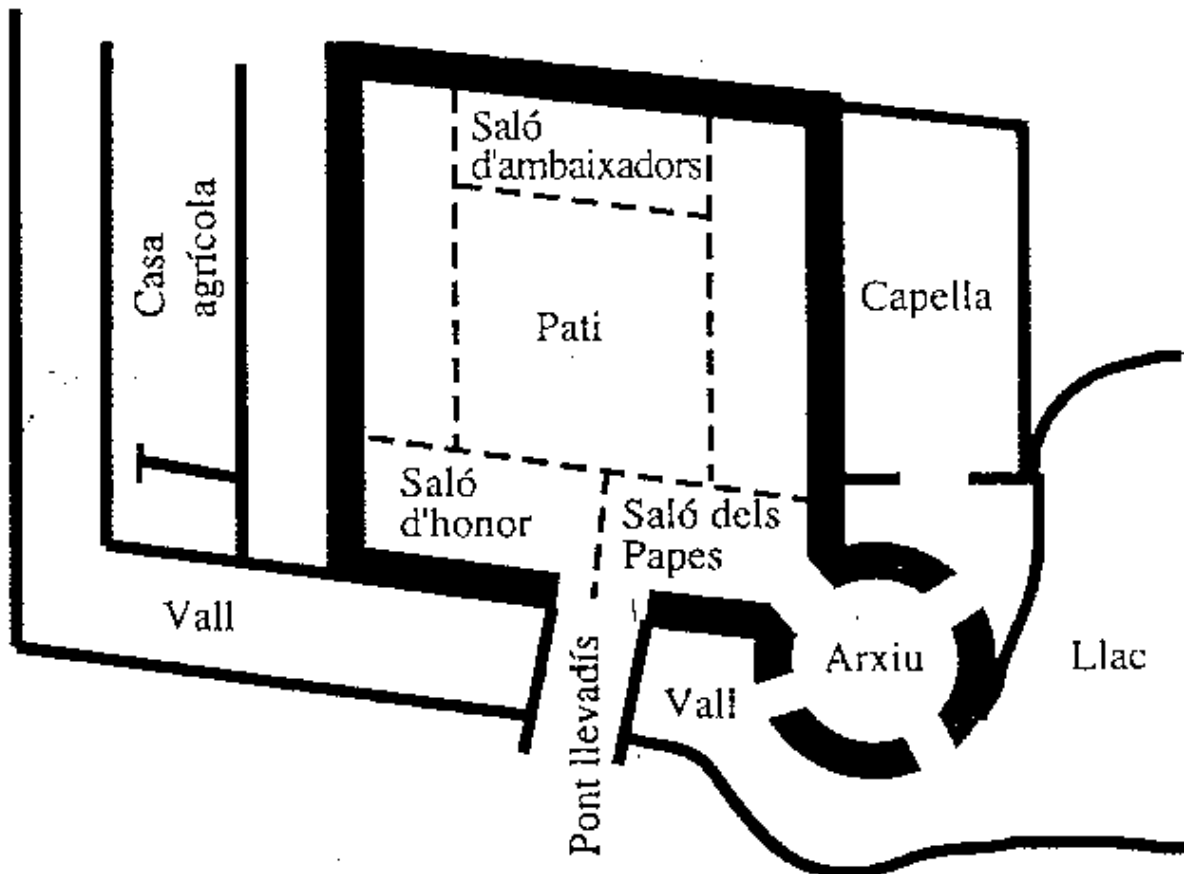
- *Col·locat en el mateix punt des d'on es va fer el dibuix de 1898 que tens a la portada. Ara fes un esquema de com és el castell avui i escriu al costat les principals diferències que hi trobes.*

Fitxat bé en l'edifici i intenta trobar els següents elements. Assenyalats al teu dibuix. (hi són tots)

espitllera
escut
torre
capella

porta dovellada principal
merlets
fossat o vall
barbacana

- Aquest dibuix és la planta del castell. Creus que seria gaire diferent si la féssim ara?

- Què queda dels antics elements defensius?

- La vall, la torre, espitlleres i merlets.
- La barbacana és fruit de la restauració realitzada per Gaietà Buigas el 1895. "L'arquitecte va respectar l'estructura quadrangular amb pati intern, torre circular a la cantonada i capella adosada, tot recobrint-lo d'un repertori que es pot qualificar de postmodernista". (Guia de la Cerdanyola Modernista i Noucentista)

DESPRÉS DE LA VISITA

L'edat mitjana constitueix una part fonamental del nostre passat perquè ha determinat l'evolució històrica posterior. Va ser una època de grans realitzacions polítiques, de formació de pobles i ciutats, de creences, festes i idees..., d'un munt de coses que han transcendit el seu temps i han arribat fins a nosaltres.

Et proposem treballar dos aspectes ben diferents relacionats amb l'època medieval: la cavalleria i l'alimentació i les formes de menjar.

Et proporcionem dos textos diferents i uns suggeriments de treball com a punt de partida de la recerca. A les enciclopèdies i a internet trobaràs molta informació sobre aquests temes.

La cavalleria

“Tant és noble cosa ofici de cavaller, que cascú cavaller deuria ésser senyor i regidor de terra, mas per los cavallers, qui són molts, no basten les terres. E a significar que un Déu és senyor de totes coses, emperador deu ésser cavaller e senyor de tots los cavallers; mas, car emperador no poria per si mateix réger tots los cavallers, cové que haja dessots si reis qui sien cavallers, per tal que li ajuden a mantenir l'ordre de cavalleria. E los reis deuen haver dejús si comtes, comdors, varvassors, e així dels altres graus de cavalleria; e dejús aquests graus deuen ésser los cavallers d'un escut, los quals sien governats e posseïts per los graus de cavalleria de damunt dits”.

“(...) Ofici de cavaller és mantenir e defendre senyor terrenal, car ni rei ni príncep ni null alt baró sens ajuda no poria mantenir dretura en ses gents”.

Llibre de l'ordre de cavalleria

Ramon Llull (Mallorca, 1232/33-1315-16)

Suggeriments de treball

- Significat i paper de la cavalleria durant l'edat mitjana
- Vestimenta, escuts i armament dels cavallers
- Biografia d'algun cavaller famós (com Jaume I el Conqueridor, Pere I el Catòlic, Pere III el Cerimoniós, Jaume II el Dissortat o Martí I el Jove).
- La novel·la de cavalleria (Recorda que aquest any se celebra el cinquè centenari del Quixot, que es va tornar boig per haver llegit massa llibres de cavalleria).

L'alimentació i el menjar

A la fi del segle XIV existia una cuina pròpia dels dies festius. Aquest fet significava l'abundància al voltant d'una taula plena d'aliments compartits per tothom. En un bon convit havia de sobrar menjar, i fins i tot, si es trencava alguna cosa es considerava un signe de bona sort. Els dinars de convidats es planejaven amb molta cura, ja que qualsevol inconvenient abocava la cerimònia al fracàs i era motiu de vergonya per a l'amfitrió.

El servei del banquet feudal era molt cerimoniós: el senyor i la senyora menjaven en una taula més alta que la dels convidats, que es col·locaven més a prop o més lluny dels amfitrions en funció de la posició social que tenien. La dona menjava del mateix plat que el seu marit, cosa que era una mostra d'afectuositat i no pas de subordinació. Un dels moments més solemnes era el trinxat del rostit, honor que executava el senyor de la casa, mentre els convidats gaudien de l'honor de servir els nous plats. Els criats es dedicaven a fer arribar als convidats la vaixel·la, a passar les salses i a tenir cura que els gots fossin plens de vi.

Pel que fa al servei de taula, es componia de plats, escudelles, pitxers per a l'aigua i el vi, gots o tasses. Cal destacar que a l'edat mitjana només s'empraven el ganivet i la cullera. La carn es menjava amb els dits, després de trinxar-la damunt del tallador. Amb la cullera es prenién els brous i tota mena de suc, sopes i salses. També era molt freqüent fer sopa de pa. Els talladors no eren mai personals, és a dir que diferents persones agafaven el menjar del mateix plat. Sembla que les escudelles sí que acostumaven a ser individuals.

És evident que amb aquesta forma de menjar era molt important la netedat de les mans i sembla que eren els criats els que s'encarregaven de transportar els aiguamans al costat dels comensals, no només a l'inici de l'àpat, sinó tantes vegades com fos necessari.

(Dossier pedagògic de l'exposició
Del rebost a la taula)

Suggeriments de treball

- L'alimentació en època medieval
- La cuina medieval: formes i maneres de preparar els aliments
- Menjador i cuina: els espais on es preparen i consumeixen els aliments
- La representació de l'acte de menjar en l'art